

تبیین جامعه‌شناختی رابطه بین فضاهای بی‌دفاع شهری با خشونت‌های شهری (مورد مطالعه شهر تهران)

رضاعلی محسنی^۱

جعفر میکائیلی^{*۲}

اکبر طالب‌پور^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۲۶

چکیده

یکی از چالش‌های کنونی حیات شهری، وجود ناهنجاری‌های اجتماعی و رفتارهای خشونت‌آمیز شهروندان است. گمان می‌رود با امکان برخورداری از رفاه مادی و نیز رشد کالبدی که در شهرها اتفاق می‌افتد، آسایش و امنیت بیشتر تحقق یابد؛ اما شواهد موجود از فرآیند توسعه معکوس حکایت دارد و مقداری از این ناآرامی‌ها و کنش‌های پرمخاطره شهری ناشی از شرایط کالبدی- مکانی و طراحی شهری است. هدف اصلی این پژوهش، «سنجش رابطه بین فضاهای بی‌دفاع با خشونت‌های شهری» است و «شناخت ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی فضاهای بی‌دفاع»، از دیگر اهداف می‌باشد. برای مطالعه ویژگی‌های فضاهای شهری و نقش آن در خشونت‌های شهری از نظریات گوناگون جامعه‌شناسی، روان‌شناسی اجتماعی و طراحی شهری استفاده شد. روش پژوهش مبتنی بر پیمایش و ابزار پرسشنامه است. پرسشنامه‌ی محقق ساخته پژوهش، ابعاد خشونت شهری را در چهار مؤلفه‌ی خشونت روانی، خشونت فیزیکی، خشونت اقتصادی و خشونت اجتماعی با ۲۸ گویه ساخته شده مورد سنجش قرار داده است. که در ۲۷ نقطه شهر تهران در قالب فضاهای بی‌دفاع و فضاهای با دفاع اجرا گردید. تعداد ۴۰۰ نفر از شهروندان تهرانی نمونه‌ی تحقیق را شامل می‌شوند که از پنج حوزه‌ی شهری شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تهران برگزیده شدند. تکنیک انتخاب نمونه‌ها مبتنی بر نمونه‌گیری سهمیه‌ای در فضاهای مورد مطالعه بر اساس زمان مراجعه پرسشگران بوده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد میزان بروز خشونت‌های شهری در فضاهای مختلف شهری به یک میزان نیست و برخی فضاهای شهری (فضاهای بی‌دفاع) به سبب ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی به صورت بالقوه پذیرای خشونت هستند و بستری مطمئن برای فعالیت‌های امنیت‌زدا و خشونت‌آمیز فراهم می‌کنند. میانگین خشونت در مناطق مختلف شهر از نظر میزان وقوع خشونت، با تفاوت معنادار مورد تأیید قرار می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: جرم، خشونت‌های شهری، طراحی محیطی و کالبدی، فضای بادفعا، فضای بی‌دفاع.

۱- دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

۲- استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیک

۳- استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی

*: نویسنده مسئول

۱. مقدمه

یکی از موارد جدی تهدیدکننده سلامت بشری، شیوع رفتارهای پرخطر در سطح جامعه است؛ به همان میزان که مصرف دخانیات یا مواد و یا بیماری‌هایی چون ایدز در جامعه قربانی می‌گیرد به همان اندازه نیز رفتارهای خشونت‌آمیز، سلامت جامعه را تخریب می‌نماید، خشونت را باید موضوعی مبهم تلقی کرد که علی‌رغم اجماع نظری در رد و انکار آن، در حیات اجتماعی انسان، گستره‌ای بس وسیع دارد. انسان‌ها طی سالیان متمادی از خشونت آسیب‌دیده و متضرر شده‌اند.

آنچه امروزه بیش از پیش نگرانی را تشدید کرده همانا گسترش و وسعت روزافزون خشونت می‌باشد. به ویژه با رشد شهرنشینی، همه‌روزه شاهد ارتکاب رفتارهای خشونت‌آمیز در سطح فردی و اجتماعی هستیم که همگی نشان‌دهنده‌ی این واقعیت است که سطح گرایش به خشونت، همه‌روزه در حال افزایش و تغییر الگو می‌باشد.

رشد و گسترش ابعاد فیزیکی و اجتماعی شهرها و تبدیل شدن آنها به مراکز ناهمگون جمعیتی، اجتماعی و ناموزونی کالبدی و بی‌قوارگی شهری تأثیرات قابل توجه و در عین حال اجتناب‌ناپذیری را بر حیات بشری گذاشته است به طوری که در قرن حاضر می‌توان تأثیر شهرها که خودساخته و پرداخته انسان است در رشد و گسترش آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های رفتاری در جوامع شهری مشاهده کرد.

بین شهرهای کشور، شهر تهران بزرگ‌ترین کلان‌شهر ایران به علت شرایط خاص کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی حاکم بر آن، با نرخ بالای ناهنجاری‌های اجتماعی و خشونت‌های شهری مواجه هست. به عبارتی؛ یکی از مهم‌ترین مسائل تهران میزان بالای وقوع خشونت و جرم و جنایت و ناهنجاری‌های اجتماعی در این شهر است (کلانتری، ۱۴: ۱۳۹۲). ضرورت بررسی این مسأله برای کلان‌شهر تهران به عنوان پایتخت کشور از ابعاد مختلف دارای اهمیت است. از جمله جایگاه و نقشی که تهران در مدیریت نظام سیاسی و اداری کشور دارد، زیرا بروز هرگونه ناپایداری امنیتی می‌تواند امنیت ملی را با خطر مواجه کند؛ ضمن این‌که تهران به لحاظ الگوسازی اجتماعی و تأثیرگذاری در سایر شهرها می‌تواند، زمینه‌ساز بسیاری از رفتارها و کنش‌ها در کشور باشد.

۲. بیان مسأله

وجود محیطی امن و عاری خشونت و جرم برای زندگی در کنار سایر نیازهای اساسی فیزیولوژیکی انسان مثل غذا، سرپناه، بهداشت از ضروریات و نیازهای اصلی انسان است در جهان امروز امنیت شهری یکی از مسائل مورد توجه در معماری، شهرسازی و جامعه‌شناسی شهری است چرا که به این نتیجه رسیده‌اند نباید فرد را در محیط فاقد امنیت رها نمود و از توقع داشت که خودش از تمامیت، اموال و حیثیت خود دفاع نماید.

این یک اصل پذیرفته‌شده‌ای است که خشونت‌ها محدود به شهر نیستند ولی اغلب در شهرها صورت می‌گیرند و بیشترین رفتارهای خشونت‌آمیز در فضاهای شهری اتفاق می‌افتند ملاحظه می‌شود به لحاظ مکان و ارتکاب جرم، شهرها و فضاهای درون آن، محل‌هایی هستند که بیشتر مورد وقوع خشونت واقع می‌شوند.

نشانه یک شهر موفق آن است که فرد در خیابان‌ها و کوچه‌ها و دیگر فضاهای شهری مملو از غریبه، احساس امنیت و اطمینان نموده و نباید احساس کند که مورد تهدید است. (Jacobs, 1981: 35). به عقیده «زوکین»^۱، بارزترین تهدید برای فرهنگ عمومی نگرانی‌ها و ترس‌های ناشی از تهدیداتی نظیر ضرب و شتم، نزاع و درگیری، جنایات نفرت‌انگیز و نظایر این‌هاست که حضور در فضای عمومی شهر را محدود می‌کند اگر مردم فضایی را به دلیل عدم راحتی یا ترس استفاده نکنند، عرصه‌ی عمومی از بین رفته است (Zukin, 1995: 38).

احساس ناامنی در محیط و نگرانی ناشی از مکان‌های ناامن و رفتارهای خشن پیش‌بینی نشده، سایر فعالیت‌های انسانی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و وجود خشونت‌های شهری تهدید بزرگی بر سلامت روان شهروندان است و کیفیت زندگی را کاهش می‌دهد و انواع مختلف خشونت می‌تواند رفاه اقتصادی یک فرد را به خطر بیندازد و مانع رشد اقتصادی و تولید ثروت در شهر گردد و عامل گسترش آسیب‌های شهری شود.

خشونت، نه تنها مانع سرمایه‌گذاری و بدنام کردن محله می‌شود بلکه انسجام اجتماعی را نیز نابود کرده و دسترسی به اشتغال و فرصت‌های آموزشی را محدود می‌سازد. بنا به گفته معاون جرائم جنایی پلیس آگاهی ۶۲ درصد از قتل‌های رخ داده در تهران بدون نیت قبلی و ناشی از تصمیم‌گیری آنی است (خبرگزاری تسنیم، ۲۷ اردیبهشت ۱۳۹۳).

1. Zukin

مدیرکل پزشکی قانونی استان تهران اظهار داشته است: در پنج ماه نخست ۵۱ مورد فوت ناشی از سلاح سرد به مراکز پزشکی قانونی استان تهران ارجاع شده است (ایسنا، ۱۳ آبان ۱۳۹۴). در کنار قتل، برخی از جرائم دیگر نیز در زمره جرائم خشن محسوب می‌شود کیف‌قاپی و سرقت در سال‌های اخیر جزو رایج‌ترین خشونت‌ها در تهران بوده‌اند بر اساس آمار اعلام شده، شهر تهران رتبه‌ی اول وقوع انواع سرقت را به خود اختصاص داده است که بخشی از آنها از طریق خفت‌گیری و زورگیری صورت می‌پذیرد (خبرگزاری مهر، آذر ۱۳۹۲). در تهران روزانه ۳۰۰ فقره سرقت گزارش می‌شود و ماهانه ۹۰۰۰ فقره پرونده سرقت در دادسرای تهران ثبت می‌شود.

معاونت آمار و فن‌آوری قوه قضائیه در سال ۱۳۹۲ آمار پرونده‌های قضایی در سال ۱۳۹۲ را به تفکیک جرائم به شرح زیر اعلام کرده: ۴۶۹ هزار فقره پرونده سرقت در کل دادسراهای کشور در سال ۹۲ ثبت شده که ۱۰۸ هزار فقره به تهران تعلق دارد و ۳۶۸ هزار فقره پرونده ضرب و جرح عمدی در کل دادسراهای کشور ثبت شده که ۹۱ هزار فقره آن به تهران اختصاص دارد.

پنج دسته از خشونت‌های شهری که در سال ۱۳۹۲ فراوانی بیشتری داشته‌اند به ترتیب عبارتند از:

۱- سرقت

۲- نزاع‌های فردی و جمعی منجر به ضرب و جرح

۳- مفاسد اجتماعی

۴- جرائم علیه اموال و مالکیت

۵- قتل (شماعی، ۱۳۹۲: ۱۲۲).

سرقت از منازل، عربده‌کشی، تخریب خودرو، مزاحمت و خشونت کلامی و روانی علیه زنان در خیابان و اماکن شهری، فعالیت غیرقانونی، روابط پنهانی غیرمعارف، افشای اطلاعات خصوصی، ضرب و جرح، زورگیری، قمه‌کشی، آدم‌ربایی، کودک‌آزاری، نزاع، فحاشی، تراکم و تجمع و تردد معتادین پرخطر در پارک‌ها و معابر شهر، استعمال و فروش مواد، اسیدپاشی و ده‌ها رفتار پرخطر دیگر، کلکسیون‌های از خشونت‌های شهری در تهران هستند.

اگر جرائم جنسی^۱ را نیز در زمره جرائم خشن شهری به حساب آوریم وضعیت بدتر خواهد بود گزارش‌هایی از فراگیری و گسترش موج فحشاء و روسپی‌گری^۲ وجود دارد؛ که اغلب آنها به نکات مهم مانند «پایین آمدن سن ورود به روسپیگری از ۱۶ سالگی و افزایش روزافزون زنان خیابانی و دختران فراری در تهران هست» (مدنی قهفرخی، ۱۳۸۶: ۶۵) که به دلیل عدم ساماندهی، مولد دیگر ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی می‌شوند. به نظر می‌آید خشونت‌های طولانی در حال افزایش است و در آینده نزدیک، تجربه جدیدی از تشدید درگیری و جرم و جنایت در مناطق مختلف شهر تهران باشیم.

آنچه که در مطالعات و تحقیقات خشونت عمدتاً بایستی به آن توجه نمود این است که اصولاً تحت چه شرایطی یا موقعیت‌هایی خشونت به وجود آمده و تداوم می‌یابد؟ خشونت در چه مکان‌هایی و در میان کدام گروه‌ها و اقشار اجتماعی با ابعاد وسیع‌تری به چشم می‌خورد؟ افراد با چه خصوصیتی عامل ایجاد خشونت‌اند؟

آیا نحوه معماری ساختمان‌ها و طراحی خیابان‌ها و محله‌های شهری، می‌تواند در وقوع خشونت و میزان آن نقش ایفا نماید؟

تحقیق حاضر در پاسخ به سؤال اساسی زیر مطرح است که فضاهای بی‌دفاع شهری تا چه حد در بروز رفتارهای خشونت‌بار تأثیرگذار است؟ و سهم فضاهای شهری در تولید رفتارهای تهاجمی و خشونت‌بار شهروندان تهرانی چه میزان است؟ لذا موضوع تحقیق عبارت است از: «تبیین جامعه‌شناختی رابطه‌ی بین فضاهای بی‌دفاع شهری با خشونت‌های شهری مورد مطالعه شهر در تهران».

۳. ادبیات تجربی

۳-۱. پیشینه داخلی تحقیق

خاموشی (۱۳۸۷) به نقش طراحی شهری در ایجاد فضاهای عمومی امن در راستای کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی پرداخته است. در این پایان‌نامه موضوع محوری امنیت شهری است. در این راستا راه رسیدن به امنیت را از خلال کاهش جرائم و پیشگیری از آن می‌داند. خانم خاموشی در بخش چارچوب نظری خود بیان می‌کند که بخش‌های مختلفی از جامعه در پیشگیری از جرائم و ناهنجاری‌های رفتاری سهیم هستند و دیدگاه‌های مختلفی در این مورد

1. Sexual Crime

2. Prostitution

بیان شده است. او در ادامه از جین جاکوبس و اسکار نیومن نام می‌برد که به‌طور مستقیم به جنبه طراحی شهری، طراحی منظر و تأثیر آن بر کنترل جرم پرداخته است. اصول بیان شده توسط این دانشمندان مبنای کار خانم خاموشی در ادامه پیشبرد تحقیق قرار گرفته است. وی اصول برگرفته از چارچوب نظری خود را در نمونه موردی سعدیه شیراز مورد آزمایش قرار داده و در نهایت به راهنمای طراحی و معیارهایی رسیده که می‌توانند طراحان و شهرسازان را در مسیر طراحی خود هدایت کنند.

محسنی تبریزی و قهرمانی (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان فضاهای بی‌دفاع شهری و خشونت با مبنا قرار دادن خشونت‌های ثبت شده در کلانتری‌های شهر تهران به شناسایی برخی از فضاهای جرم خیز پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که برخی رفتارهای خشن در نقاط و فضای خاص رخ می‌دهد

محسن کلانتری (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «بررسی جغرافیایی جرائم در بخش مرکزی شهر تهران» دنبال بررسی عوامل مکانی و کالبدی تسهیل‌کننده ارتکاب جرائم در این محدوده مرکزی شهر است. نتیجه پژوهش نشان می‌دهد پراکندگی جرائم مورد بررسی در بخش مرکزی شهر به وقوع پیوسته است به این معنی که رفتارهای پرخطر تحت تأثیر ویژگی‌های ساختاری و کالبدی این بخش و قرارگیری ایستگاه‌های مترو و راه‌آهن در این قسمت تأثیر پذیرفته است؛ بنابراین ساماندهی کالبدی این بخش از شهر تهران برای مقابله با ناهنجاری‌های اجتماعی و در کنار اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه اجتماعی و فرهنگی یک ضرورت محسوب می‌شود.

کوزه‌گر کالجی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «شناسایی کانون‌های بحران شهری با تأکید بر مناطق ناامن شهری» با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی در شهر سنندج به نتایج زیر دست یافته است مناطق حاشیه‌نشین، پیرامونی و اسکان‌های غیررسمی، بسترهایی را برای بروز جرائم فراهم آورده چرا که ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی این مناطق، زمینه بروز اعمال مجرمانه را آماده ساخته است.

خدمتگزار خوشدل (۱۳۹۴) در پژوهشی به «ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی اراضی انبار نفت» به عنوان یکی از فضاهای بی‌دفاع و ناامن منطقه یازده تهران پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان داد این مکان از ویژگی‌هایی نظیر فضای رها شده، متروکه، مخروبه، بدون نظارت، مراقبت و کنترل برخوردار است و کانونی برای وقوع رفتارهای پرخطر و خشونت‌آمیز شده است؛ بنابراین ساماندهی و توانمندسازی کالبدی این فضا برای مقابله با رفتارهای ضد

اجتماعی ضروری و حیاتی است تا شعاع و دایره‌ی بی‌نظمی و ناهنجاری‌های اجتماعی این مکان، به بخش‌های هم‌جوار تسری پیدا نکند.

۲-۳. پیشینه خارجی تحقیق

بیلر^۱ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان «برنامه‌ریزی برای امنیت فضاهای عمومی به ارزیابی و سنجش امنیت در فضاهای عمومی شهر برلین» پرداخته است. از جمله شاخص‌های مورد بررسی در این پژوهش می‌توان به علائم، مالکیت، استراحتگاه، روشنایی، تزئینات بصری و هنری، دسترسی دوربین‌های امنیتی و غیره اشاره کرد.

رابز تیلور^۲ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «جرائم و مکان مقیاس کوچک در لندن» چهار گزاره زیر را در شکل‌گیری کانون‌های جرم خیز در لندن مؤثر دانسته است: الف: وجود امکانات و تسهیلات مناسب بزهکاری مانند وجود مشروب‌فروشی، قمارخانه، برخی مجتمع‌های آپارتمانی در یک محدوده جغرافیایی باعث تشویق بزهکاران به انجام رفتارهای مجرمانه در این محدوده می‌شود. ب: ویژگی مکانی مانند دسترسی راحت، نبود گشت و نگهبان، عدم مدیریت اصولی، مجرمین را ترغیب به خشونت در برخی مکان‌ها می‌نماید. ج: وجود اموال یا اشیایی که مطلوب بزهکاران است. د: وجود تعداد بیشتر بزهکاران و داشتن توانایی و انگیزه کافی جهت عمل مجرمانه از دیگر مراحل در شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز در شهر است.

لو^۳ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «الگوهای فضایی جرائم محله‌ای در شهرهای کانادا»: بر اساس نفوذ در محله‌ها و شهرها به بررسی پراکنندگی فضایی جرائم شهری در شش شهر کانادا با استفاده از تجزیه و تحلیل مدل چند سطحی و تکنیک رگرسیون فضایی پرداخت. نتایج پژوهش در این شهرها نشان می‌دهد که جرائم شهری به صورت تصادفی در سطح این شهرها توزیع نشده‌اند، بلکه در محله‌های خاص به ویژه در اطراف مراکز شهرها متمرکز شده‌اند. علاوه بر این در شهرهای بزرگ‌تری مثل تورنتو و مونترال توزیع فضایی جرم‌الگوی پراکنده‌تری را با چندین کانون جرم نشان می‌دهد که این کانون‌ها به مرکز شهر یا مناطق شهری محدود نمی‌شوند بلکه در سراسر شهر پراکنده شده‌اند.

لورنز ویکفیلد^۴ و شان تیت (۲۰۱۵) در تحقیقی با عنوان «جرم و خشونت در فضاهای شهری در بین شهروندان کیپ تاون و دوربان آفریقای جنوبی» بیان می‌کنند که نرخ خشونت

1. Jan Beeler
2. Rabz Taylor
3. Luo
4. Lorenzo Wakefield

(مشخصاً قتل) در آفریقای جنوبی پنج برابر متوسط جهانی است یعنی متوسط قتل در دنیا ۳۲ نفر در هر صدهزار نفر می‌باشد که این رقم در آفریقای جنوبی ۱۵۰ نفر در صدهزار نفر است. از ۶۱۷ نفر نوجوان مورد مطالعه ۶۸/۹ درصدشان شاهد خشونت اجتماعی بوده‌اند. این تحقیق نشان می‌دهد که هر چند تبعیض نژادی، فقر و محرومیت، عدم دسترسی به فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی میراث گذشته جامعه آفریقای جنوبی است. مهاجرت و حاشیه‌نشینی نیز تشدیدکننده‌ی خشونت هست و بخش قابل‌توجهی از این رفتارهای خشونت‌آمیز در سکونت‌گاه‌های غیررسمی شهرها رخ می‌دهد.

۴. مبانی نظری

صاحب‌نظران مکتب شیکاگو جزو اولین کسانی بودند که به مسأله شهر و بی‌سازمانی‌های موجود در آن اشاره کرده‌اند رابرت پارک^۱ و برجس^۲ بر این باور بودند که در منطقه انتقالی شهر به دلیل سطح بالای تحرک جمعیت، ناپایداری جمعیتی، مهاجرپذیر بودن، گمنامی افراد، خانه‌های مخروبه، ازدحام جمعیت و ... بالاترین نرخ جرم و بزهکاری مشاهده می‌شود و منطقه ناامنی محسوب می‌گردد (احمدی، ۱۳۸۷: ۸۳). هنری مک کی^۳ معتقد بود که کژرفتاری‌ها در این نقطه از شهر به این دلیل رخ می‌دهد که کنترل اجتماعی غیررسمی مانند افکار عمومی و نظارت همگانی آن‌قدر قوی نیست که از پیدایش و بروز نابهنجاری جلوگیری کند (همان، ۸۴).

یا روان‌شناسان اجتماعی مثل رابرت زمر^۴ نظریه محیط مناسب جهت ارتکاب به انواع خشونت‌ها را مطرح می‌کنند انتخاب جایگاه ویژه در گروه‌های کوچک تابع تکلیف از یک‌سو و شرایط فیزیکی از سوی دیگر می‌شود برای مثال گروه معتادین در انتخاب مکانی برای استفاده از مواد مخدر، جیب‌برها برای سرقت، کارتن‌خواب برای خواب، تحت تأثیر شرایط فیزیکی-اجتماعی، جایگاه خاصی را جهت به فعل رساندن نیاز و نیت خود انتخاب می‌کنند (صالحی، ۱۳۸۷: ۱۱۲).

1. Park
2. Barjess
3. Henry mackay
4. Robert Zumor

دیوید چپمن^۱ معتقد است خصوصیات کالبدی فضا، مستعد تأثیرگذاری بر رفتار هستند چرا که وضع و شکل فضا می‌توانند در ایجاد آسایش یا ناراحتی مؤثر باشد (چپمن، ۱۳۸۶: ۱۷۹). هر چه ارتباط بین فعالیت‌های ساختمان‌ها و خیابان‌ها بیشتر باشد خیابان‌ها امنیت بیشتری می‌یابند. مغازه‌های رو به خیابان، خانه‌های مسکونی دارای بالکن مواردی هستند که احساس امنیت را ایجاد می‌کنند. دیوارهای بلند، ساختمان‌های بدون استفاده، کوچه‌های تنگ و باریک همگی نوعی احساس اضطراب و ترس به استفاده‌کنندگان از فضا منتقل می‌کنند (همان، ۱۷۸).

جاکوبس^۲ در کتاب «زندگی و مرگ شهرهای آمریکا» به عوامل بازدارنده فضایی و کالبدی اشاره می‌کند: شاید بتوان گفت که در هر فضای شهری مفروض، مقدار معینی از خشونت وجود دارد ولی برخی فضاهای شهری فرصتی برای خشونت باقی نمی‌گذارند اما برخی دیگر این‌گونه نیستند و فرصت خشونت زیادی را فراهم می‌سازند (Jacobs, 1981: 43). جاکوبس بر نقش ساکنین (چشم‌های در خیابان) و پهنه‌ای که آن‌ها مراقبت می‌کنند تأکید می‌کند تا یک اندازه ناشی از روح اجتماع آنان و تا یک اندازه نیز ناشی از طراحی ساختمان‌ها که یک عامل نظارتی است، می‌باشد.

راجر ترانسیک^۳ در کتاب خود با عنوان «بازیابی فضاهای گمشده»^۴ نظر خود را پیرامون فضاهای شهری بدین گونه بیان می‌کند: «کشف فضاهای گمشده» به مسئله فضاهایی بی‌استفاده یا فضاهایی که استفاده کافی از آنها به عمل نمی‌آید توجه می‌کند. از نظر او فضاهای شهری بی‌استفاده فضاهایی هستند که هیچ‌گونه اثر مثبتی در محیط اطراف و استفاده‌کنندگان ندارند فضاهایی که به‌طور ضعیفی تعریف شده‌اند. مرز و محدوده قابل اندازه‌گیری ندارند و میان عناصر شهر پیوستگی ایجاد نمی‌کنند. این فضاها بقایای زمین‌های اطراف ساختمان‌های مرتفع، میدان‌های بدون استفاده، پارکینگ‌ها و زمین‌هایی است که در حاشیه راه‌ها وجود دارد و بدون حضور انسان رها شده‌اند (Trancik, 1986: 118). از نظر وی چنین فضاهایی، بستر مناسبی را برای بروز رفتارهای خشن فراهم می‌کنند.

اگر اولین بحث‌ها پیرامون رابطه ناهنجاری و فضای شهری در شهر شیکاگو و توسط مکتب شیکاگو در دهه‌های ۲۰ و ۳۰ میلادی شکل گرفت، اما اولین تئوری‌های منجم‌ها که بر جنبه

1. David Chapman

2. Jacobs

3. RajerTrancik

4. Finding Lost Space

محیطی جرائم تأکید داشتند در دهه ۶۰ میلادی شکل گرفتند که در ذیل به چند مورد اشاره می‌شود:

- ۱- فضاهای قابل دفاع^۱
- ۲- نظریه پنجره‌های شکسته^۲
- ۳- پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی^۳
- ۴- پیشگیری موضعی از جرم^۴
- ۵- نظریه انتخاب عقلانی^۵
- ۶- نظریه فعالیت روزمره^۶
- ۷- نظریه الگوی جرم^۷
- ۸- جرم‌شناسی محیطی^۸

اما در اوایل دهه ۹۰ میلادی رویکردی جدید در جرم‌شناسی محیطی پدید آمد که منجر به ظهور مفاهیم و روندهایی جدید در این حیطه می‌شود این مفاهیم ذیل دو نظریه جدید تشکل و انسجام یافتند:

الف) نظریه گرامر فضا^۹

ب) شهرگرایی جدید^{۱۰}

۴-۱. تئوری فضاهای قابل دفاع^{۱۱}

فضاهای قابل دفاع نظریه‌ای در حیطه طراحی می‌باشد که بر نحوه سکنی‌گزینی شهروندان و تجربه او از استفاده فضا اشاره دارد. آنچه الهام‌بخش و سرمنشأ اصلی این تئوری بوده است.

-
1. Defensible space
 2. Broken Windows
 3. Crime prevention through environmental design
 4. Situational crime prevention
 5. Rational choice theory
 6. Routine Activity Theory
 7. Crime Pattern Theory
 8. Environmental Criminology
 9. Space Syntax Theory
 10. New Urbanism
 11. Defensible Space

مشاهدات و نوشته‌های اسکار نیومن^۱ از فضاها و مکان‌ها می‌باشد. قلمروگرایی^۲، نظارت^۳، تعریف مرز^۴، تصویر و فضای اجتماعی^۵ چهار اصل نظریه فضاها قابل دفاع می‌باشد.

۴-۲. نظریه پنجره‌های شکسته

تئوری «پنجره‌های شکسته» یا «جام شکسته» توسط ویلسون و کلینک مطرح شد. این نظریه حکایت از این دارد که پیوند مستقیمی میان ظاهر آشفته و بی‌نظمی خیابان‌ها و ساختمان‌ها و وقوع جرم وجود دارد. اگر حتی یک پنجره شکسته در یک محله بدون تعمیر، به همان حال باقی بماند می‌تواند نشانه و پیامی برای مجرمان بالقوه باشد که پلیس و اهل محل اعتنایی به اوضاع محل ندارند. پنجره‌های شکسته ممکن است با نشانه‌های دیگری از آشفتگی و بی‌نظمی همراه باشد مثل دیوارهای کثیف، خرابی، ماشین‌های اوراق، زباله ... آنگاه چنین منطقه‌ای فرایند تدریجی انحطاط و زوال را آغاز می‌کند.

۴-۳. تئوری پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED)^۶

نظریه CPTED با تمایز از هسته تئوری معماری گونه فضاها قابل دفاع توسط ری جفری و در واکنش به ناکارآمدی دستگاه قضایی و جنایی در پیشگیری از جرم طرح‌ریزی شد. جفری در دهه هفتاد نوشته‌های خود را متمرکز بر رابطه میان انسان و محیط کرد تا بدین ترتیب بتواند راهی برای فائق آمدن بر جرائم از خلال محیط پیرامون بیابد.

اگرچه توجه نظریه CPTED علاوه بر واحدهای مسکونی که در نظریه فضاها قابل دفاع مورد تأکید قرار گرفته بر فضاها و کاربری‌های ارضی دیگر نیز بسط یافته است در تحقیقی دیگر «کرو» استراتژی اصلی نظریه CPTED را تشخیص داده است. این استراتژی‌ها در جدول زیر جمع‌بندی شده است.

1. Oscar Newman
2. Territoriality
3. Surveillance
4. Boundary Definition
5. Image and Milieu
6. Crime Prevention Through Environmental Design

جدول ۱: رابطه میان فضاهای قابل دفاع و استراتژی‌های CPTED

اصول فضاهای قابل دفاع (نیومن)	استراتژی‌های CPTED (کرو)
قلمروگرایی - تعریف مرز	تعریف مرزهای فضاهای کنترل شده
قلمروگرایی - تعریف مرز - کنترل دسترسی	نشانه‌گذاری مناطق گذار
نظارت - کنترل دسترسی	توجه مستقیم به نواحی‌ای که اجتماعات در آنجا تشکیل می‌شود
تصویر و فضای اجتماعی و فرهنگی (تولید فعالیت)	جایگزینی فعالیت‌های ایمن در مناطق ناامن
تصویر و فضای اجتماعی و فرهنگی (تولید فعالیت)	از بین بردن فعالیت‌های ناامن در مناطق امن
تعریف مرز - کنترل دسترسی	کاهش اصطکاک به کمک موانع طبیعی
	افزایش نظارت طبیعی در فضا به کمک نواحی
	زمان‌بندی بهتر در فضا
	غلبه بر فاصله و جدابودگی به کمک ارتباطات

۴-۴. پیشگیری وضعی از جرم^۱

نظریه پیشگیری وضعی از جرم توسط کلارک مطرح شد.

در سال ۱۹۹۷ کلارک، ماتریسی ۱۶ گانه از تکنیک‌های کاهش فرصت جرم ارائه داد (که در جدول زیر آمده است) که در آن علاوه بر سه اصل افزایش زحمت (Effort) کاهش پاداش (Rewards)، افزایش ریسک، متغیر دیگری به نام «از بین بردن بهانه» را نیز به آن افزود (Clarke, 1996: 121). در هر کدام از خانه‌های ماتریس مثال‌هایی آورده شده که بتواند گویای مفهوم موردنظر باشد.

جدول ۲: تکنیک‌های ۱۶ گانه کاهش فرصت‌ها

افزایش زحمت	افزایش ریسک	کاهش پاداش	از بین بردن بهانه
۱- سخت کردن هدف - دستگاه قفل مرکزی - قفل ماشین - دوربین	۵- دوربین ورودی و خروجی - درب‌های اتوماتیک - کنترل کیف و ساک - برچسب برای کالاها	۹- جابه‌جایی اهداف - ضبط ماشین پنل دار - پناهگاه بانوان - رمزدار کردن موبایل‌ها	۱۳- قانونمند کردن - اظهار به مشتریان - مشخص کردن موارد اذیت و آزار - ثبت اسامی در هتل‌ها
۲- کنترل دسترسی - کنترل ورود و خروج - ماشین در پارکینگ‌ها - نصب دوربین در ورودی	۶- نظارت رسمی - دوربین مدار بنفش - زنگ خطر هنگام دزدی - نگهبانان امنیتی	۱۰- هویت‌دار کردن دارایی‌ها - به نام کردن دارایی - صدور مجوز برای وسایل نقلیه - داشتن شماره شناسایی اموال	۱۴- افزایش آگاهی - نصب سرعت‌سنج - احقاق‌های مست رانندگی می‌کنند
۳- گمراه کردن متخلفان - قرار دادن ایستگاه اتوبوس - مکان‌های مشخص - مشروب‌فروشی - باز بودن محوطه خیابان	۷- نظارت به وسیله کارمندان - نصب تلفن همگانی - پارکبان - دوربین مدار بسته	۱۱- کاهش موقعیت‌های وسوسه‌انگیز - فضاهای مختلط (جنسیت) - پارکینگ‌های شخصی - تعمیر و بازسازی سریع	۱۵- کنترل قوانین - سن قانونی مشروب نوشیدن - کنترل الکل خون - دستگاه‌های کنترل‌کننده کانال‌های تلویزیون
۴- کنترل کردن - کارت شناسایی عکس‌دار - کنترل‌کننده مجوز اسلحه - دستگاه caller ID	۸- نظارت طبیعی - فضای قابل دفاع - روشنی خیابان - تاکسیرانان با کارت شناسایی	۱۲- نفع کردن سود - برچسب الکترونیکی بر کالاها - پین کد برای ضبط ماشین - پاک کردن دیوارها از نوشته‌ها	۱۶- آسان کردن شرایط - کتب خروجی کتابخانه - شستشوی‌های عمومی - نصب سطل زباله

۵. چارچوب نظری

تحقیق مبتنی بر نگاه ترکیبی از دو رویکرد عمده بر موضوع است:

رویکرد اول «مکان‌محور» است در اینجا ادعا می‌شود بین رفتارهای خشونت‌آمیز با فضاهای شهری مانند ناموزونی فیزیکی، محیطی، بی‌قوارگی کالبدی و نابسامانی مکانی ارتباط وجود دارد همان‌طور که تئوری‌های فضای قابل دفاع (نیومن)، پنجره شکسته (ویلسون)، نظریه CPTED (ری جفری)، پیشگیری وضعی از جرم (کلارک) نشان می‌دهند، ماهیت کنش در نقاط مختلف شهر متفاوت است. این رویکرد بر محیط و کالبد به عنوان منابع احتمالی رفتارهای ضد اجتماعی متمرکز است و به عنوان مثال تأکیدشان بر آشفتگی فیزیکی و کالبدی، نقاط کور و غیرقابل رؤیت و غیرقابل کنترل و ... است که فرد خشن حس می‌کند زمینه

مساعدی برای ارتکاب عمل هنجارشکنانه برای او فراهم است و با فراغ بال و طیب خاطر می‌تواند نیت و رفتار خشونت‌آمیز خود را اعمال کند؛ و قدرتی برای مداخله در این فضا نیست یعنی علائمی حاکی از انحطاط فیزیکی و کالبدی، فرد مهاجم را وسوسه، تهییج و تحریک می‌کند و یا هم‌چنان که در تئوری پنجره شکسته نیز اشاره می‌شود علائمی و نشانگانی از بی‌نظمی و آشفتگی محیطی به‌طور بالقوه می‌تواند زمینه‌ساز بروز خشونت باشد و یا آغاز و مقدمه‌ای بر اعمال هنجارشکنانه تلقی شوند.

به‌طور خلاصه می‌توان مجموعه‌ای از نشانه‌های محیطی و فیزیکی که مولد خشونت‌های شهری هستند را به شرح زیر فهرست کرد:

روشنایی ضعیف در شب، مکان‌های مناسب برای اختفای مجرمین، خلوتی و تاریکی (مثل زیرگذرها)، محاط بودن و نبود فرصت نظارتی (مثل برخی پارک‌ها)، بی‌نظمی و فرسودگی (مثل ساختمان‌های مخروبه و متروکه)، مکان‌های بدون متولی (مثل ساختمان‌های رها شده)، نبود امکان فرار (مثل کوچه‌های تنگ و باریک)، عدم رؤیت‌پذیری (مثل باغات درون شهر)، نبود فرصت نظارتی (مثل راه‌پله‌ها و پارکینگ‌ها)، بی‌ثباتی و ناپایداری جمعیت (مثل پایانه‌های مسافربری)، ازدحام و تراکم جمعیت (مثل ایستگاه‌های مترو)، سیال بودن جمعیت و گمنامی افراد (مثل مراکز خرید) و مطابق آنچه در مبانی نظری است می‌توان اصول زیر را استخراج کرد و راهنمای تحقیق قرار داد:

الف) اصل فرصت‌های نظارتی

۱. آیا فضای موردنظر از طریق درب و پنجره‌هایی که مشرف بر آن باشد قابل‌رؤیت است؟ (فضای قابل دفاع نیومن)

۲. آیا محل موردنظر از نور کافی به منظور رؤیت کنشگران برخوردار است؟ (فضای قابل دفاع نیومن)

ب) اصل نظارت مکانیکی

۳. آیا در فضای موردنظر از وسایل الکترونیکی به منظور نظارت استفاده شده است؟ (نظریه CPTED)

ج) اصل نظارت سازمان‌یافته

۴. آیا در فضای موردنظر گشت‌های پلیس وجود دارد؟ (نظریه CPTED)

د) اصل تعریف مرز

۵. آیا فضای موردنظر دارای مرزهای تعریف شده است؟ (CPTED)

ه) اصل اختلاط کاربری

۶. در فضای موردنظر چه نوع کاربری‌هایی (مسکونی، تجاری، اداری، تفریحی، ورزشی) در کنار یکدیگر وجود دارد (نظریه شهرگرایی جدید).

۷. آیا در فضای موردنظر تنها مردها هستند که دیده می‌شوند یا زنان نیز به همان نسبت قابل مشاهده هستند؟ (نظریه شهرگرایی جدید)

۸. آیا در فضای موردنظر تنها بزرگسالان دیده می‌شوند یا جوانان و نوجوانان نیز حضور دارند؟ (نظریه شهرگرایی جدید)

و) اصل تصویر و فضای اجتماعی

۹. آیا منطقه موردنظر دارای دیوارهای تمیز هستند؟ (نظریه پنجره شکسته)

۱۰. آیا در محله موردنظر خانه‌های متروکه و نیمه‌کاره رها شده وجود دارد؟ (نظریه پیشگیری موضعی از جرم)

بر اساس معیارهای فوق‌الذکر نمونه‌هایی در شهر تهران به عنوان فضاهای بی‌دفاع شناسایی خواهد شد که شرح آن خواهد آمد.

رویکرد دوم تبیین «جمعیت‌شناختی و جامعه‌شناختی» خشونت است. از این منظر موضوع خشونت‌گری متأثر از عواملی چون جنسیت، سن، تأهل، محل سکونت، قابل تصور است. این تصور عمدتاً شامل حوزه‌های فردی و اجتماعی می‌شود مثلاً در این رویکرد، جنسیت بیشترین قابلیت را برای خشونت‌گری و خشونت‌پذیری دارد این ویژگی‌های جمعیت‌شناختی را اگر در کنار نظریه‌های بوم‌شناختی قرار دهیم که خشونت‌های شهری و احساس ناامنی در شهر را با متغیرهایی مانند تراکم جمعیت، وجود خرده‌فرهنگ‌های متفاوت، ناهمگنی اجتماعی، غریبگی و بیگانگی، ضعف وجدان جمعی، کم‌رنگی همبستگی اجتماعی و تمایزات طبقاتی و ... در ارتباط است. نشان می‌دهد خشونت تابعی از متغیرهای جمعیت‌شناختی نیز است و به موازات نوسانات جمعیت‌شناختی سطح و میزان خشونت‌پذیری و گرایش به خشونت‌گری شهروندان کاهش یا افزایش می‌یابد. در این تحقیق علاوه بر رابطه بین فضا و خشونت، ارتباط بین مختصات جمعیت‌شناختی و جامعه‌شناختی و انجام رفتارهای خشونت‌بار نیز مورد آزمون قرار می‌گیرد تا مشخص شود رفتارهای خشونت‌آمیز شهروندان تابعی از کدام متغیر است؛ ویژگی‌های فضایی یا مشخصات جمعیت‌شناختی (جنس، سن، تأهل) و یا ویژگی‌های جامعه‌شناختی (پایگاه اجتماعی تحصیلات، شغل، درآمد، وضعیت مسکن).

همچنین در این تحقیق تقسیم‌بندی وینتون از خشونت شهری جزو مؤلفه‌های متغیر وابسته تحقیق لحاظ شد: خشونت اقتصادی^۱ (مانند سرقت، کلاهبرداری، جیب‌بری، کیف‌زنی، دسترسی محدود به شغل، نابرابری) و خشونت اجتماعی^۲ (مانند هرگونه محدودیت و محرومیت، جرائم جنسی، فحشا و روسپیگری، فروش و استعمال مواد، بی‌اعتمادی، دسترسی محدود به تسهیلات بهداشتی، انگ‌زدن به قشر خاصی از جمعیت، فروپاشی فضای عمومی) خشونت سیاسی^۳ (خشونت دولتی، سرکوب مخالفان، قبیله‌گرایی سیاسی، فساد نهادهای دولتی، ایجاد گروه فشار، مصونیت از مجازات، بی‌عدالتی، نقض حقوق بشر، تخریب عمدی زیرساخت شهری) خشونت بدنی^۴ مانند ضرب و شتم، زورگیری، قمه‌کشی، آدم‌ربایی، تجاوز و خشونت روانی^۵ مانند تحقیر و دشنام، تهدید، ناامنی روانی، سرزنش (Winton, 2004: 16).

۶. فرضیه‌های تحقیق

۶-۲. الف - فرضیه اصلی

- رفتارهای خشونت‌آمیز در فضاهای بی‌دفاع شهری از فضاهای با دفاع شهری بیشتر است.

۶-۲. ب - فرضیه‌های فرعی

۱. خشونت‌های شهری در فضاهای بی‌دفاع شهری در مرکز شهر تهران بیشتر است.
۲. ابعاد خشونت (روانی، فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی) در فضاهای بی‌دفاع شهری بیشتر از فضاهای بادفاع شهری است
۳. بروز رفتارهای خشونت‌آمیز در بین شهروندان بر اساس محل سکونت آنان (جنوب، شمال، شرق، غرب، مرکز شهر) متفاوت است.
۴. رفتارهای خشونت‌بار در فضاهای شهری بر اساس سن و جنس شهروندان متفاوت است.
۵. خشونت‌های شهری، در میان شهروندان مجرد و شهروندان متأهل متفاوت است.
۶. پایگاه اجتماعی (شغل، تحصیلات، درآمد، مسکن) افراد در بروز رفتارهای خشونت‌بار شهروندان نقش دارد.

1. Economic Violence
 2. Social Violence
 3. Political Violence
 4. Physical Violence
 5. Psychological Violence

۷. روش‌شناسی

روش به کار گرفته شده در این تحقیق روش پیمایشی و ابزار تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته برای سنجش متغیرهای تحقیق استفاده گردید.

۷-۱. تعریف مفهومی فضای بی‌دفاع (متغیر مستقل)

فضاهای بی‌دفاع فضاهایی هستند که به‌طور کلی زمینه بروز خشونت و رفتارهای ضداجتماعی را فراهم می‌آورد به عبارت دیگر فضاهایی هستند که به فعالیت مجرمانه و رفتارهای خشونت‌آمیز اجازه وقوع داده می‌شود و محیط مناسب و مساعد برای هنجارشکنی هستند (پودراتچی، ۱۳۷۳: ۱۳۱).

۷-۱-۱. تعریف عملیاتی فضای بی‌دفاع

بر اساس شاخص‌های «بی‌ثباتی جمعیت، شلوغی و ازدحام»، «خلوت و تاریک بودن»، «ناپایداری جمعیت و بیگانگی و گمنامی افراد» و «فقدان نظارت همگانی و ضعف افکار عمومی» عمده ویژگی‌های فضاهای بی‌دفاع را می‌توان به شرح زیر فهرست نمود:

- روشنایی ضعیف در شب
- مکان‌های مناسب برای اختفای مجرمین
- خلوتی و تاریکی (مثل زیرگذرها)
- محاط بودن و نبود فرصت نظارتی (مثل برخی پارک‌ها)
- بی‌نظمی و فرسودگی (مثل ساختمان‌های مخروبه و متروکه)
- مکان‌های بدون متولی (مثل ساختمان‌های رها شده)
- نبود امکان فرار (مثل کوچه‌های تنگ و باریک)
- عدم رؤیت‌پذیری (مثل باغات درون شهر)
- نبود فرصت نظارتی (مثل راه‌پله‌ها و پارکینگ‌ها)
- بی‌ثباتی و ناپایداری جمعیت (مثل پایانه‌های مسافری)
- ازدحام و تراکم جمعیت (مثل ایستگاه‌های مترو)
- سیال بودن جمعیت و گمنامی افراد (مثل مراکز خرید)

۷-۲. تعریف مفهومی و عملیاتی متغیر وابسته

۷-۲-۱. تعریف مفهومی «خشونت شهری»

خشونت، رفتاری است که برای آسیب رساندن به دیگری از کسی سر می‌زند و دامنه آن از تحقیر و توهین، تجاوز و ضرب و جرح تا تخریب اموال و دارایی طرف مقابل و قتل او است (صدیق سروستانی، ۱۳۷۹: ۹۹). خشونتی که محصول زندگی شهری است و یا خشونتی که نتیجه زیست پرتراکم و پرازدحام جمعیتی در یک محیط است؛ و یا کنش خشنی که زاینده طراحی ناصحیح شهری و معماری نامناسب، شهرک‌های خوابگاهی، اضطراب ناشی از شرایط زندگی و یا ناشی از ناپایداری مکانی و متأثر از ترافیک یا آلودگی هوا و آلودگی صوتی و یا محصول تنش‌های عصبی و تعارضات اجتماعی شهروندان و ساکنان باشد خشونت شهری می‌نامیم. کلیه ناهنجاری‌ها و رفتارهای ضداجتماعی که در متن شهر رخ می‌دهد به نوعی خشونت شهری به حساب می‌آیند.

«هرگونه رفتار عمدی که منجر به آسیب رساندن به شخصی، یا تخریب مالی، یا تحمیل شرایط ویژه‌ای، به خود، فرد یا گروهی که ذاتاً یا به علت شرایط بیرونی، نه سزاوار آن شرایط باشند و نه پذیرای آن؛ چه این رفتار به منظور رسیدن به هدفی باشد و چه به منظور تخلیه‌ی هیجانی صورت گرفته باشد» (نیک‌بخت، ۱۳۹۳: ۲۲).

۷-۲-۲. تعریف عملیاتی خشونت شهری

برای عملیاتی کردن خشونت شهری، شاخص‌های خشونت روانی، خشونت اقتصادی، خشونت اجتماعی، خشونت بدنی و جسمی در نظر گرفته شده است.

۷-۲-۳. تعریف مفهومی خشونت روانی

خشونت روانی به معنای تندخویی و منش و کنش سخت‌گیرانه اطلاق می‌شود. به شیوه‌های خلاف نرمال و خلاف طبع می‌گویند و یا به عبارتی هرگونه رفتاری که شرافت و آبرو و اعتماد به نفس فردی را خدشه‌دار کند خشونت روانی نامیده می‌شود. خشونت الزاماً موجب آسیب جسمانی نمی‌شود؛ بلکه ممکن است باعث آسیب روانی نیز بشود (Winton, 2004: 16).

۷-۲-۴. تعریف عملیاتی خشونت روانی

فحش دادن، تمسخر و تحقیر کردن، متلک گفتن، الفاظ رکیک و ناشایست، نگاه آزار دادن، زل زدن، سرزنش کردن، تهدید و تهمت، مشاهده مصرف مواد مخدر، مشاهده عربده‌کشی یا چاقوکشی ارادل، کثیف بودن فضا و مکان.

۷-۲-۵. تعریف مفهومی خشونت فیزیکی

هرگونه تهاجم فیزیکی بر هستی انسان با انگیزه وارد آوردن آسیب، رنج و خسارت باشد. کاربرد عمدی قدرت و نیروی جسمانی از سوی فرد یا افراد یا گروه‌ها بر علیه فرد به منظور تخریب جسمی یا نابودی و یا وادار کردن به کاری (Winton, 2004: 17).

۷-۲-۶. تعریف عملیاتی خشونت فیزیکی

خشونت جسمی که از مصادیق آن می‌تواند آسیب رساندن به اعضای بدن، کتک زدن، ضرب و جرح، سرکوب، آزار، بدرفتاری با کودکان، بدرفتاری با افراد مسن، آدم‌ربایی، قمه‌کشی، رعب و وحشت، زورگیری.

۷-۲-۷. تعریف مفهومی خشونت اقتصادی

هرگونه ناامنی که امنیت مالی فرد را تهدید کند و عدم اطمینان خاطر مادی و مالی افراد را به دنبال آورد خشونت اقتصادی است. این امر از کمبود غذا و مسکن گرفته تا ناامنی شغل و تهدید رفاه و هرگونه تحمیل محرومیت مالی افراد را شامل می‌شود (Winton, 2004: 18).

۷-۲-۸. تعریف عملیاتی خشونت اقتصادی

سرقت، دزدی، جیب‌بری، زورگیری، کیف‌زنی، زورگیری، باج‌گیری افراد شرور، نابرابری توزیع درآمد، تبعیض شغلی، بیکاری و فقر، بهره‌کشی، تخریب و تصاحب اموال عمومی، سوءتغذیه

۷-۲-۹. تعریف مفهومی خشونت اجتماعی

خشونتی که منبع و منشأ آن، عوامل و شرایط اجتماعی باشد. هر حمله غیرقانونی به آزادی‌هایی که جامعه رسماً یا ضمناً برای افراد خود قائل گردیده است خشونت است (Winton, 2004: 19)

۷-۲-۱۰. تعریف عملیاتی خشونت اجتماعی

کنترل کردن رفتار، تحت کنترل قرار دادن، در انزوا قرار دادن، ممنوعیت ارتباط با دیگران، هرگونه اجبار، تبعیض جنسی و نژادی، مزاحمت خیابانی، جرائم جنسی، فحشا و روسپیگری، انتشار عکس‌های خصوصی، فروش و استعمال مواد.

جدول ۳: فضاهای بی‌دفاع منتخب برای نمونه‌گیری

ردیف	حوزه	منطقه	فضای بی‌دفاع
۱	شمال	دو	پارک ملت
۲			خیابان نصرت
۳			پل هوایی عابربین میدان صنعت
۴			محله فرحزاد
۵	غرب	پنج	پایانه مسافربری غرب
۶			ایستگاه مترو صادقیه
۷			مجتمع‌های مسکونی اکباتان
۸			پارک کوهسار
۹	شرق	چهار	پایانه مسافربری شرق
۱۰			فلکه سوم تهرانپارس
۱۱			ایستگاه مترو فرهنگسرای اشراق
۱۲			پارک لویزان
۱۳	مرکز	دوازده	خیابان ناصر خسرو
۱۴			کوچه‌های پامنار
۱۵			بازار سنتی تهران
۱۶			ایستگاه مترو امام خمینی
۱۷	جنوب	نوزده	بازار عبدالآباد
۱۸			کوچه‌های محله نعمت‌آباد
۱۹			پارک جنگلی صالح‌آباد

۸. یافته‌های تحقیق

۸-۱. آمار استنباطی و بررسی فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های تحقیق تفاوتی بوده و توزیع داده‌های نیز نرمال نبوده لذا از آزمون‌های ناپارامتری استفاده شده است.

فرضیه اصلی: رفتارهای خشونت‌آمیز در فضاهای بی‌دفاع شهری و فضاهای با دفاع شهری متفاوت می‌باشد.

فرضیه اصلی پژوهش به وجود تفاوت رفتارهای خشونت‌آمیز در بین فضاهای بی‌دفاع شهری و فضاهای با دفاع شهری می‌پردازد. جهت انتخاب نوع آزمون مناسب و علمی ابتدا توزیع داده‌ها را در دو گروه آماری (فضاهای بی‌دفاع شهری و فضاهای با دفاع شهری) با آزمون کالموگروف اسمیرنوف مورد ارزیابی و آزمون قرار گرفت.

با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده و با احتمال ۹۵ درصد می‌توان گفت که رفتارهای خشونت‌آمیز در فضاهای بی‌دفاع شهری و فضاهای با دفاع شهری فرق داشته و میزان رفتارهای خشونت‌آمیز در فضاهای بی‌دفاع شهری بیشتر از فضاهای با دفاع شهری می‌باشد.

جدول ۴: نتایج بررسی تفاوت رفتارهای خشونت‌آمیز در دو گروه فضاهای بی‌دفاع شهری و

فضاهای با دفاع

متغیر	میانگین رتبه‌ای		مقدار آماره ویلکاکسون	مقدار آماره من ویتنی	مقدار آماره Z	سطح معناداری
	فضاهای بی‌دفاع شهری	فضاهای با دفاع شهری				
رفتارهای خشونت‌آمیز	۲۹۰٫۸۳	۱۰۲٫۶۱	۲۰۲۱۴٫۵	۷۱۱٫۵	-۱۶٫۴۹۷	۰٫۰۰

فرضیه فرعی اول: خشونت‌های شهری در فضاهای بی‌دفاع شهری در پایین و مرکز شهر بیشتر است.

در این فرضیه فقط نمونه‌های گرفته شده در فضاهای شهری بی‌دفاع (۱۹۴ نمونه) مورد استفاده قرار گرفته است. جهت رتبه‌بندی ۵ منطقه سکونت از حیث بروز رفتارهای خشونت‌آمیز از میانگین و میانگین رتبه‌ای محاسبه شده استفاده می‌کنیم. همان‌طور که ملاحظه می‌کنید میانگین رتبه‌ای متغیر وابسته (در فضاهای شهری بی‌دفاع) در مرکز شهر، شمال شهر، شرق شهر، جنوب شهر و غرب شهر به ترتیب برابر برابر ۷۰٫۴۷، ۱۳٫۵۶، ۱۶٫۵۷، ۱۵۴٫۶۲ و ۱۵٫۲۳ می‌باشد. با عنایت به میانگین رتبه‌ای محاسبه شده رفتارهای خشونت‌آمیز در فضاهای بی‌دفاع شهری به ترتیب از بیشتری به کمترین محل سکونت به شرح زیر است:

- ۱- جنوب شهر
- ۲- مرکز شهر
- ۳- شرق شهر
- ۴- غرب شهر
- ۵- شمال شهر

جدول ۵: نتایج رتبه‌بندی رفتارهای خشونت‌آمیز در فضاهای بی‌دفاع شهری در پنج گروه محل سکونت افراد

رتبه مناطق	میانگین رتبه‌ای	میانگین	مناطق شهری
۲	۷۰,۴۷	۱۱۲,۹۳	مرکز
۵	۱۳,۵۶	۸۸,۷۲	شمال
۳	۱۶,۵۷	۱۰۶,۹۵	شرق
۱	۱۵۴,۶۲	۱۲۶,۱۲	جنوب
۴	۱۵,۲۳	۱۰۲,۳۱	غرب

فرضیه فرعی دوم: «خشونت روانی»، «خشونت فیزیکی»، «خشونت اقتصادی» و «خشونت اجتماعی» در فضاهای بی‌دفاع شهری و فضاهای بادفای شهری متفاوت می‌باشد.

جدول ۶: نتایج بررسی تفاوت ۴ بعد رفتارهای خشونت‌آمیز در دو گروه فضاهای بی‌دفاع و فضاهای بادفای

متغیر	میانگین رتبه‌ای		مقدار آماره وبلکاکسون	مقدار آماره من وبتنی	مقدار آماره Z	سطح معناداری
	فضاهای بی‌دفاع شهری	فضاهای بادفای شهری				
خشونت روانی	۲۳۳,۸۹	۱۵۸,۶۹	۳۱۲۶۲	۱۱۷۵۹,۹	-۶,۶۸۲	۰,۰۰
خشونت بدنی	۲۵۵,۸۵	۱۳۷,۰۶	۲۷۰۰۱	۷۴۹۸	-۱۰,۴۲۹	۰,۰۰
خشونت اقتصادی	۲۷۰,۱۹	۱۲۲,۹۴	۲۴۲۱۸,۵	۴۷۱۵,۵	-۱۳,۱۴۷	۰,۰۰
خشونت اجتماعی	۲۳۶,۴۹	۱۵۶,۱۳	۳۰۷۵۷	۱۱۲۵۴	-۷,۰۷۸	۰,۰۰

فرضیه فرعی سوم: انجام رفتارهای خشونت‌آمیز در بین شهروندان بر اساس محل سکونت آنان (جنوب، شمال، شرق، غرب، مرکز شهر) متفاوت است.

با توجه به این‌که هدف این فرضیه کشف تفاوت‌های رفتار خشونت‌آمیز در بین شهروندان بر اساس محل سکونت آنان (جنوب، شمال، شرق، غرب، مرکز شهر) می‌باشد و گروه‌های آماری بیشتر از ۲ می‌باشند باید از آزمون‌های پارامتری آنووا یا ناپارامتری کروسکال والیس استفاده می‌شد.

همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود، مقدر آزمون کای اسکوئر (۲۰۲۱۴,۵) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰,۰۵ معنی‌دار می‌باشد؛ بنابراین، به لحاظ آماری در رفتارهای خشونت‌آمیز شهروندان ساکن در جنوب، شمال، شرق، غرب و مرکز شهر تفاوت وجود دارد. بر اساس این نتیجه، فرضیه سوم پژوهش با احتمال ۹۵ درصد تأیید می‌شود.

فرضیه فرعی چهارم: خشونت‌های شهری در میان شهروندان مجرد و شهروندان متأهل متفاوت است.

در این بخش از تحقیق به بررسی تفاوت خشونت‌های شهری در بین مجردین و متأهل پرداخته شد. همانند فرضیه‌های قبل ابتدا با استفاده از آزمون کالموگروف نرمال بودن داده‌ها و از آزمون یومن وایت نی استفاده شد.

بنابراین با توجه به داده‌های جمع‌آوری‌شده و با احتمال ۹۵ درصد می‌توان گفت که رفتارهای خشونت‌آمیز در بین متأهلین و مجردین فرق داشته و میزان رفتارهای خشونت‌آمیز در بین مجردین بیشتر از متأهلین می‌باشد.

فرضیه فرعی پنجم: پایگاه اجتماعی افراد در بروز رفتارهای خشونت‌بار شهروندان نقش دارد.

نتایج داده‌ها نشان می‌دهد هر چهار بعد خشونت (روانی، فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی) در میان افراد بیکار و کم‌سواد و کم‌درآمد بیشتر است و افراد شاغل، با تحصیلات بالاتر از لیسانس و افراد با درآمد بالاتر، کمتر رفتار خشونت‌بار داشته‌اند.

۹. نتیجه‌گیری

در دهه‌های اخیر با گسترش شهرنشینی و پیدایش کلان‌شهرها و تبدیل شدن آن‌ها به مراکز ناهمگن جمعیتی، انواع مسائل شهری از جمله افزایش رفتارهای ضداجتماعی و خشونت‌بار را نیز در شهرها شاهد هستیم، در واقع شهرنشینی، فرصت بیشتری را برای هنجارشکنی فراهم نموده است. خشونت هیجانی نیرومند و مخربی است اقدامی تهاجمی و رفتاری خصمانه که فرجامش رفتارهای تخریبی و انهدامی است و یک تهدید انسانی تلقی می‌شود چرا که دلهره، ترس و آشفتگی را بر شهروندان تحمیل کرده و سلامت روان آن‌ها را به خطر می‌اندازد. ستیزه‌جویی و خشونت یکی از نگرانی‌های اجتماعی است که علاوه بر تحمیل هزینه‌های اقتصادی بر خانواده و دولت، سایر فعالیت‌های انسانی را تحت‌الشعاع قرار داده و کیفیت زندگی را کاهش می‌دهد. خشونت در راستای برهم خوردن نظم و تعادل اجتماعی به عنوان تهدیدی بر پایداری و دوام نظام اجتماعی است. رواج خشونت در جامعه به بازتولید آن در حد بالا کمک می‌کند و این امر منجر به افزایش تضاد و تنش در روابط بین افراد می‌شود. خشونت، انسجام اجتماعی را تضعیف کرده و سرمایه‌ی اجتماعی را از بین برده و به فروپاشی بافت اجتماعی کمک می‌کند.

بایستی اذعان کرد که خشونت یک امری اجتماعی است نه فردی. خشونت یک پدیده‌ی اجتماعی است که منبع و منشأ آن اوضاع و شرایط اجتماعی و موقعیت اقتصادی و شرایط محیطی است. منبع خشونت اجتماعی می‌تواند تبعیض، نابرابری، فقر، بی‌اعتمادی، خلأ قانونی، بی‌عدالتی، موقعیت فضایی و غیره باشد بدین معنا که یک سری عوامل محیطی و اجتماعی سبب بروز و تولید خشونت می‌شوند.

جلوه‌های مختلف خشونت شهری از پدیده‌های بسیار پیچیده‌ی اجتماعی است. منشأ این پیچیدگی به ساختارهای متفاوت محیطی، جمعیتی و اقتصادی و نابسامانی‌های حاصل از آن‌ها بازمی‌گردد چرا که در صورت وجود بستر مکانی و زمانی مساعد، زمینه‌ی بروز خشونت و تکرار آن فراهم می‌گردد و به مرور زمان یک محیط جغرافیایی به یک فضای بی‌دفاع بدل می‌شود. انسان، زمان و مکان سه عنصر اصلی شکل‌گیری انحرافات اجتماعی‌اند. مکان گستره‌ی است که جرم و خشونت در آن واقع می‌شود.

عواملی که موجب تهدید شهروندان و فرسایش نظم شهری می‌شوند، بسیارند و برخی فضاهای شهری یکی از عوامل اصلی تهدیدکننده امنیت شهرها هستند، این فضاها بنا ویژگی‌های فیزیکی و کالبدی و اجتماعی، فضایی دنج و مطمئنی برای فعالیت‌های غیرمجاز و ناهنجار محسوب می‌شوند زیر پله‌های شهری، داخل زیرگذرها، پل‌های هوایی، ساختمان‌های متروکه و رها شده، حاشیه پایانه‌ها مواردی از فضاهای بدون دفاع در شهرها هستند و محیطی مساعد برای تخطی از قواعد و هنجارهای زندگی شهری شده و زمینه انواع خشونت و جرم را فراهم می‌نمایند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد خشونت در تهران در نواحی پرجمعیت شهر رخ می‌دهد تراکم و ازدحام جمعیت بیشتر با افزایش سطح اصطکاک اجتماعی، رفتاری و منافع ساکنان، موجب افزایش بروز رفتارهای نابهنجار در مناطق و نواحی پرتراکم شده است.

این پژوهش خشونت شهری را در چهار بعد (خشونت روانی، خشونت فیزیکی، خشونت اقتصادی و خشونت اجتماعی) سنجیده است که نتایج نشان داد که در هر چهار مؤلفه‌ی ذکر شده خشونت شهری در فضاهای بی‌دفاع شهر تهران بیشتر است

بافت‌های فرسوده شهر تهران به علت ویژگی‌های خاص خود از نظر فعالیت، نابسامانی کالبدی و با کاهش شرایط زیست‌پذیری، مستعد جرم و خشونت هستند. بافت‌های فرسوده به دلیل عدم توجه و از بین رفتن حس تعلق، فقر فعالیت، رهاشدگی، نبود متولی و عدم نظارت کافی تبدیل به فضاهای بی‌دفاع شهری شده‌اند و ظرفیت مناسبی برای تولید و بروز جرم و

خشونت فراهم آورده‌اند. به عنوان مثال وجود خرابه‌ها و بافت‌های فرسوده، وجود گوشه‌های کُنج و ناامن که پناهگاه و مخفی‌گاه کارتن‌خواب‌ها و معتادین شده، مسیرهای ناامن و کوچه‌های تنگ برای عبور و مرور و نورپردازی نامناسب در منطقه ۱۲ و ۱۱ (مرکز شهر) سبب عدم امنیت در محله شده‌اند. ضمن این‌که به دلیل بی‌توجهی و آشفتگی و کثیف بودن، خشونت روانی تولید کرده و منجر به بلااستفاده ماندن و عدم کارایی فضا شده است. اختلال فیزیکی (وجود زباله، فضای آلوده، دیدارهای کثیف، خراب‌کاری و بی‌تمدنی) در شهر می‌تواند حس ناخوشایند و ناامنی را تقویت کند.

سنجش فرضیه سوم تحقیق نتایج متفاوتی را به دست داد بدین معنا که مطابق نتایج پژوهش‌های پیشین رفتارهای خشونت‌بار مثل سرقت در تهران رتبه اول را داراست در حالی که نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که خشونت اجتماعی (نظیر مزاحمت خیابانی، جرائم جنسی و ...) و خشونت روانی (رعب و وحشت، تهدید، کثیف بودن فضا، تحقیر، مشاهده‌ی عربده‌کشی، شنیدن الفاظ ناشایست و رکیک و ...) نیز در تهران دارای بیشترین فراوانی است. فضاهای قابل‌استفاده انسان در شهر را می‌توان به سه گروه؛ فضای سکونت (مکان اول)، فضای کار (مکان دوم) و فضای تفریح و اوقات فراغت (مکان سوم) تقسیم کرد. مکان‌های سوم فضاهایی هستند که امکان دیدار و مراوده با دوستان، همسایگان و همکاران و حتی غریبه‌ها را فراهم می‌آورند.

یکی از عوامل تهدیدکننده حضور مردم در مکان‌های سوم، خشونت اجتماعی است. چنین فضای ارزشمند اجتماعی (مکان‌های سوم) در تهران به دلیل وجود خشونت، شرارت و بربریت خیابانی از بین رفته و کارایی خود را از دست می‌دهد.

گذرگاه‌ها و میدان‌ها، پارک‌ها و حتی کوچه‌ها و خیابان‌ها و پیاده‌روهای شهر تهران که می‌بایست محل تجمع مردم، مکان آسایش و آرامش و تعامل می‌شد امروزه به مکانی و جایی پر از هراس و شلوغی و آلودگی و ستیزه‌جویی و تبه‌کاری بدل شده و به فضایی گم شده و بی‌هویت درآمده؛ که نه تنها تعلق مکانی و پیوستگی اجتماعی ایجاد نمی‌کند و خاطره جمعی پدید نمی‌آورد بلکه به دلیل وجود رفتارهای مجرمانه و تخریبی، سلامت و حیات شهروندان را نیز تهدید می‌نماید.

وجود رفتارهای خشونت‌بار و تمایلات ضداجتماعی در تهران یکی از علت‌های اصلی نبود زندگی شبانه^۱ (نیمه دوم حیات) در شهر تهران است. دامنه فعالیت اکثر کلان‌شهرهای دنیا تنها محدود به ساعات روزانه نیست و شب‌ها نیز زندگی جریان دارد.

با ایجاد فضای زندگی شبانه هم می‌توان سرعت و ضرباهنگ شهری (تراکم و ترافیک) در روز را کاهش داد و هم مکانی و فضایی جهت مکث و آرامش ساکنین شهر و برقراری تعاملات اجتماعی مهیا نمود زندگی شبانه سرزنده و پویا به جذابیت و قابل زندگی‌تر شدن مناطق شهری کمک می‌کند.

یکی از شرایط زندگی شبانه در شهر وجود محیط‌های کالبدی مناسب و ایمن در شهرها هست که عاری از هراس، شرارت و خشونت باشد؛ تا کاربر و استفاده‌کننده از فضا و حیات شبانه با فراغ بال و با اطمینان و بدون نگرانی و ترس بتواند لحظات بانشاطی را سپری نماید. این در حالی است فضاهای شهر تهران در شب جولانگاه کارتن‌خواب‌ها، ولگرد‌ها، مجرمین و خشونت‌گران شده است و اغلب رفتارهای مجرمانه در تهران در ساعات شب رخ می‌دهد و اکثر پارک‌ها، گذرگاه‌ها و قرارگاه‌ها در تهران و در طول شب به تصرف و به تسخیر بزهکاران و معتادین پرخطر درمی‌آیند.

روند تحولات تهران در چند دهه اخیر به‌گونه‌ای بوده که زمینه ناپایداری امنیتی را در این شهر فراهم آورده است عمده‌ترین این تحولات را می‌توان در سه گروه افزایش جمعیت، گسترش فضایی-کالبدی، تحولات ساختاری طبقه‌بندی نمود. از آنجایی که در کشورهای درحال توسعه از جمله ایران و به ویژه در تهران همواره عدم تعادل، میان رشد جمعیت و ارائه تسهیلات و تجهیزات شهری وجود دارد و در واقع همیشه تهران رشدی ناموزون و نامتعادل داشته است؛ این پروسه منجر به تراکم و انبوهی جمعیت، افزایش مهاجرت به تهران و نواحی پیرامون، اسکان‌های غیررسمی گروه‌های کم‌درآمد در منطقه شهری و شکل‌گیری منظومه شهری و اقماری و بالأخره قطب‌بندی فضایی فقیر و غنی در شمال و جنوب و جدایی‌گزینی طبقات شده است که از منظر آسیب‌شناسی، زمینه‌ساز انحرافات اجتماعی و گسترش کانون‌های بحران است.

۱۰. پیشنهادها

ارائه راهکار درباره‌ی فضاهای بی‌دفاع شهری، اساساً باید در جهت «متعادل‌سازی» شدت عوامل بی‌دفاع‌کننده و «متناسب‌سازی» فضاها بر اساس ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی صورت گیرد تا تقویت یا کاهش یک عامل، زمینه‌ساز یک نوع دیگری از خشونت نشود بلکه این تغییرات باید در جهت افزایش قابلیت کلی یک فضا جهت قابل دفاع‌تر شدن باشد و احتمال وقوع خشونت را به حداقل برساند.

۱۰-۱. الف: پیشنهادات کاربردی

۱. عدم حضور مستمر افراد در برخی فضاها (خلوتی به مدت طولانی) از عوامل زمینه‌ساز خشونت است. برای اصلاح و تغییر این شرایط می‌توان با تغییرات در شرایط فیزیکی و کاربری فضا، از خلوتی فضا کاست و یا این‌که در زمان مکان‌یابی فعالیت‌ها و استقرار فضاهایی مانند پارک و فضای سبز دقت شود تا بتواند در اکثر ساعات تعدادی قابل توجه به خود جذب کند و یا با انتقال یک فعالیت شاخص به یک فضا می‌توان به ارتباط مردم با فضا کمک کرد و فقر فعالیتی فضا را کاست.

۲. ازدحام افراد عامل دیگر زمینه‌ساز نوع خاصی از خشونت است (مثل خشونت اقتصادی نظیر سرقت و جیب‌بری). با مداخلات مدیریتی می‌توان از تراکم افراد در یک فضا کاست مثلاً ایستگاه اتوبوس در مکانی نامناسب جلوی مرکز خرید پرونق قرار گرفته که در کنارش فعالیت‌های دیگری مانند دست‌فروشی و کیوسک روزنامه‌فروشی... قرار دارد با انتقال برخی از این فعالیت‌ها به مکانی دیگر و با مکان‌یابی درست برای فعالیتی خاص از حجم و شدت ازدحام می‌توان جلوگیری کرد.

۳. در مکان‌یابی پارک‌ها باید دقت کرد تا ناهمواری‌ها و کُنج‌ها و گوشه‌ها زیاد نباشد و ضمن اینکه در طراحی پارک‌ها در نظر گرفتن قرارگاه‌های رفتاری گوناگون (مانند قدم زدن، نشستن، استراحت و...) ضروری است.

۴. جانمایی کلیه کاربری‌ها و فعالیت‌های موردنیاز یک محله شهری در فواصل نزدیک از مسکونی‌ها در طراحی محلات جدید صورت گیرد ساماندهی فضایی و کالبدی جهت معرفی و تمیز قلمرو فضاهای عمومی و خصوصی و ساماندهی ساختمان‌های مخروبه و متروکه محلات.

۱۰-۲. ب: پیشنهادات اجرایی

۱. فضاهای بی‌دفاع در نقاط مختلف تهران دارای رؤیت بصری ضعیف بوده و در قسمت‌های نیز فاقد رؤیت بصری می‌باشد. در این راستا در طراحی و ساخت فضاها به رؤیت بصری مناسب

و دیده شدن از زوایای مختلف به میزان مناسب توجه گردد قرار دادن نمای کناری ساختمان‌ها، پیچ و خم‌دار کردن بر اثر جلو و عقب‌رفتگی ساختمان‌ها در طول خیابان‌ها تا حدممکن جلوگیری شود.

۲. اکثر فضاهای ناامن دارای فرصت‌های نظارتی محدود هستند و در مواردی فاقد فرصت نظارت و کنترل می‌باشند برای کاستن شدت این ویژگی در فضاها و افزایش فرصت‌های نظارتی باید پنجره و درب و بالکن‌های مشرف به فضاها تعبیه شود و موانع فیزیکی مانند درختان پرشاخ و برگ را کاهش داد.

۳. فضاهای دارای نرخ بالای خشونت، مثل فضاهای متروکه و مخروبه که کانون سرقت و نزاع و درگیری است و عموماً فضاهایی هستند که در مواردی به دلیل عدم استفاده متروکه می‌باشند و یا ساختمان‌هایی که به سبب توقف، نیمه‌کاره مانده و یا قسمت‌هایی از پارک به سبب تعطیلی و عدم فعالیت و جدا بودن از بافت اصلی به صورت متروکه درآمده‌اند. در این زمینه نیز با اصلاح و کاهش این ویژگی در مواردی می‌توان به حذف مکان‌های متروکه و در مواردی نیز با دادن نقش و فعالیت و نیز بازسازی می‌توان فضاهای متروکه و رها شده را کاهش داد.

۴. از تغییرات ناگهانی در میزان محصوریت خیابان و مقیاس ساختمان‌ها که منجر به غافل‌گیری‌کنندگی فضا می‌شوند پرهیز شود.

۵. در بدنه خیابان از ساختمان‌های با شکل‌ها و تناسب نامتعارف که احساس عدم تعادل و نبود ثبات کالبدی را القاء می‌نمایند پرهیز شود.

۶. بدنه‌ها باید فاقد گوشه‌های مخفی باشند تا مانع از وقوع جرم و خشونت شوند.

۷. در صورت نصب پل هوایی برای عبور پیاده، مسیر عبور افراد در طول پل باید قابل‌رؤیت باشد و توسط تابلوها و سایر الحاقات پوشیده نشود.

منابع

- احمدی، حبیب (۱۳۸۷)، *جامعه‌شناسی انحرافات*، تهران: انتشارات سمت.
- پرفیت، آلن (۱۳۷۸)، *پاسخ‌هایی به خشونت*، ترجمه‌ی مرتضی محسنی، چاپ دوم، تهران: کتابخانه گنج دانش، ۶۳-۸۰.
- پودرانچی، مصطفی (۱۳۷۲)، *فضاهای قابل دفاع شهری*، دانشگاه هنرهای زیبا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. ۴۷-۸۰.
- تولایی، نوین (۱۳۸۲)، «*فضای شهر و روابط اجتماعی*»، *فصلنامه نامه پژوهش فرهنگی*، سال هفتم، شماره ۵: ۱۰۹-۱۴۰.
- حیدری چروده، مجید (۱۳۸۹)، «*تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر رفتار قربانیان خشونت و ارتباط آن با رفتار خشونت‌آمیز علیه آنان*»، *مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران*، سال اول، تابستان ۸۹، شماره دوم: ۵۵-۷۹.
- خاموشی، طاهره (۱۳۸۷)، *نقش طراحی شهری در ایجاد فضاهای عمومی امن در راستای کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی*. دانشگاه تربیت مدرس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته طراحی شهری.
- خدمتگزار خوشدل، موسی (۱۳۹۴)، *ارزیابی تأثیرات اجتماعی ساماندهی اراضی انبار نفت در منطقه یازده تهران*، معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری منطقه ۱۱.
- چپمن، دیوید (۱۳۸۶)، *آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان ساخت*، ترجمه شهرزاد فریادی و منوچهر طبیبیان، تهران: دانشگاه تهران.
- خبرگزاری ایسنا (۱۳۹۴)، *آمار خشونت در تهران*، ۱۳ آبان ۱۳۹۴.
- خبرگزاری تسنیم (۱۳۹۳)، *آمار قتل در تهران*، ۲۷ اردیبهشت ۱۳۹۳.
- خبرگزاری مهر (۱۳۹۲)، *آمار سرقت در تهران*، آذرماه ۱۳۹۲.
- شماعی، علی (۱۳۹۲)، «*تحلیل فضایی جرائم شهری در تهران*»، *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*، سال دوم، شماره ۶: ۱۱۷-۱۳۰.
- صالحی، اسماعیل (۱۳۸۷)، «*نقش آسایش محیطی فضاهای شهری در پیشگیری از ناهنجاری رفتاری*»، *فصلنامه محیط‌شناسی*، شماره ۴۴: ۸۳-۹۴.
- کلانتری، محسن (۱۳۹۲)، «*بررسی جغرافیایی جرائم در بخش مرکزی شهر تهران*»، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، شماره ۴۴: ۸۱-۹۸.
- کوزه‌گر کالجی، لطفعلی (۱۳۸۲)، «*شناسایی کانون‌های بحران شهری*»، *فصلنامه پژوهش‌نامه جغرافیایی انتظامی*، دوره ۱، شماره ۳: ۱۳۹-۱۵۶.
- محسنی تبریزی، علیرضا و قهرمانی، سهراب (۱۳۹۰)، «*فضاهای بی‌دفاع شهر و خشونت*»، *مجله جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۲۲، شماره ۴: ۵۱-۷۰.

- مدنی قهفرخی، سعید (۱۳۸۶)، *ارزیابی سریع وضعیت تن‌فروشی در شهر تهران با تأکید بر رفتارهای پرخطر مرتبط با/ایدز، وزارت بهداشت و درمان، دفتر جمعیت سازمان ملل متحد در ایران.*
- Beeler, J. (2011), "Security Planning for Public Space. Testing a proposed CPTED Rating instrument in Berlin, Germany". *European Journal on Criminal Policy and Research*. Vol. 17: 7-28
- Bennett, D. (2015), "Urban Violence Among African American Males", *The Journal of Sociology Social Welfare*. Vol. 27, No. 4: 93.
- Clarke, R. V. (1997), *Situational Crime Prevention: successful case study. Heston*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Jacobs, J. (1981), *The Death and Life of Great American cities*. New York: Vintage.
- Luo, X. (2012), *Spatial Patterns of Neighbourhood Crime in Canadian Cities the influence of Neighbourhood and city contexts. A thesis presented to the University of Waterloo for the degree of Master Science in Geogrophy. Waterloo. Ontario. Canada. 2012. <http://etd.ohiolink.edu>.*
- Taylor, R. (2012), *Crime and Small Scalle Place. What we need to know Crime and Place*. Plenary paper of tne 2012
- Trancik, R. (1986), *Finding Lost Space*. New York: VanNostrand Reinhold.
- Wakefield, L. and Tait, S. (2015), "Crime and Violence in Urban Space in South Africa Citizen". *Journal of Security and Development*, Vol. 15. No. 4: 401-424.
- Winton, A. (2004), *Urban Violence: a guide to the Literature Environment and Urbanization*. 16. www.sagepublications.com (accessed January 20. 2007)
- Zukin, S. (1995), *The Culture of Cities*. New York: Blackwell Publishers.